

41.

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

41.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

17-21 HAZİRAN 2019
DİYARBAKIR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3654/3
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 187/3

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ZME

17-21 Haziran 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 41. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Diyarbakır Dicle niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Başak Kitap

e-ISSN: 2667-8845

Kapak Fotoğrafı : Prof. Dr. Vecihi zkaya,
Krtik Tepe Kültürü Uygarlığın İlk Yetkin Deneyimi

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil zme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2020

41. ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 41TH INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY

Prof. Dr. Vecihi ÖZKAYA	Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK	Laodikeia Kazı Başkanı
Prof. Dr. Douglas BAIRD	Boncuklu Höyük Kazı Başkanı
Prof. Dr. Havva İŐKAN İŐIK	Patara Kazı Başkanı
Prof. Dr. Annalisa POLOSA	Elaiussa Sebaste Kazısı Başkanı
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	Harran Kazı Başkanı
Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL	Sardis Kazı Başkanı
Prof. Dr. İrfan YILDIZ	İçkale Artuklu Sarayı Kazı Başkanı
Prof. Dr. Engelbert WİNTER	Doliche Kazı Başkanı
Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE	Alexandria Troas Kazı Başkanı
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	Aslantepe Kazı Başkanı
Doç. Dr. Aytaç COŐKUN	Zerzevan Kalesi Kazı Başkanı

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak göndermesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşı-maktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * BaŐlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Bildiri sahiplerinin isimleri baŐlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
- * Metinde ana baŐlıklar büyük harflerle ve italik, alt baŐlıklar, baŐ harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin “in-situ” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alıŐılagelmiŐ kısıltmalar dışında kısıltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısıltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ET olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazıŐma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleŐtirdiđinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, yayinlar@ktb.gov.tr e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve ge gönderilen bildirimler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:) and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to *yayinlar@ktb.gov.tr* until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Kaan İREN, Sedef ÇOKAY KEPÇE, Çiçek KARAÖZ, Özgün KASAR Daskyleion 2017 ve 2018 Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları	1
Kadir PEKTAŞ, Saim CİRTİL, Banu BÜYÜKGÜN ÇELEBİ Beçin Kalesi 2018 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	21
Kimiyoshi MATSUMURA Büklükale Kazısı 2018	35
Korkmaz ŞEN, Mikail ERCEK, Yunus Emre KARASU, Azad ÖRMEK Bitlis Kalesi Kazısı 2018 Yılı Çalışmaları	49
K. Levent ZOROĞLU, R. BOZKURTTAN, B. ÖZDEMİR Kelenderis 2018 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	63
V. Macit TEKİNALP, Hacer SANCAKTAR, Şener YILDIRIM, Fulya SEVİÇ Arykanda 2018 Yılı Çalışmaları	87
Marcella FRANGIPANE, Francesca BALOSSİ RESTELLI The Excavations At Arslantepe-Malatya. The 2018 Campaign	109
M. SEYER und Mitarbeiter Limyra 2018	125
Mehmet IŞIKLI, Hazal OCAK, Buket BEŞİKÇİ Van Ayanis Kalesi 2018 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	145
Mehmet ÖNAL Harran 2018 Yılı Çalışmaları	157
Mehmet ÖZHANLI, Hakan ALPASLAN, Z. Tuçe GÜNGÖR, Ersin ÖZEN, Ali GÜNDOĞAN Pisidia Antiokheia 2018 Yılı Kazı ve Düzenleme Çalışmaları	181
Mehmet TEKOCAK Anemurium Kazı ve Restorasyon Çalışmaları:2018	197
Mustafa DEMİREL, Gizem KARTAL, Eşref ERBİL, Zeynep Beyza AĞIRSOY, İsmet Berkan ERDEM, Pınar PERÇİN, Burcu Cemre BAL, Murat MUTLU, Metin KARTAL Kızılın Kazıları (II) 2018 Sezonu	221

Mevlüt ELİÜŞÜK 2018 Yılı Hasankeyf Kazıları	237
Michael BLÖMER, Dilek ÇOBANOĞLU, Engelbert WINTER 2018 Yılı Doliche Kazı Sezonu	257
Michael HOFF, Timothy HOWE, Asena KIZILARSLANOĞLU, Rhys TOWNSEND The Antiochia Ad Cragum Archaeological Research Project: 2018 Season	275
F. Mine TEMİZ, Demet KARA Hatay Arkeoloji Müzesi Aktepe Türkmen Mezarlığı Kurtarma Kazısı 2018	287
Mirko NOVAK, Deniz YAŞIN Sirkeli Höyük 2018 Yılları Çalışmaları	307
Muharrem ÇEKEN, Alptekin YAVAŞ, Mesut DÜNDAR, Tolga BOZKURT, Gökhan MERİÇ Kubadabad Saray Külliyesi 2018 Yılı Kazı Çalışmaları	323
Demet KARA, Murat AKAR Hatay Arkeoloji Müzesi Altınözü Toprakhisar Höyük 2018 Yılı Kurtarma Kazısı	341
Murat ARSLAN, Nihal TÜNER ÖNEN 2018 Yılı Phaselis Kazı Çalışmaları	351
M. KADIOĞLU, C. ÖZBİL, M. ADAK, B. TEKKÖK KARAÖZ, Ö. VAPUR Ç. GENÇLER GÜRAY, Ç. H. BORA 2018 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (9. Sezon)	365
Mustafa BEYAZIT, Yasemin BEYAZIT, Alper ATICI, Meryem CANSEVEN, Hasan Hüseyin BAYSAL Kale-İ Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kavaklıpınar Mevki Kale-İ Tavas Mezarlığı Kazıları 2018	389
Mustafa BÜYÜKKOLANCI, Doç. Dr. Gülgün YILMAZ, Sinan MİMAROĞLU Fuat YILMAZ, Fırat BARANAYDIN, Elif KARABACAK 2018 Yılı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	403
Mustafa DEMİREL Antalya Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda Perge Antik Kenti 2018 Yılı Kazıları	423
Mustafa ŞAHİN İznic Gölü Bazilika Sualtı Kazıları 2017-2018 Ön Rapor	443

L. D'ALFONSO, A. TRAMERI, A. MANTOVAN, N. LOVEJOY, L. CASTELLANO, E. DALKILIÇ R. CASAGRANDE, N. HIGHCOCK, B. YOLAÇAN, M. DERADA Archaeological Excavations (Tr) At Niğde-Kınık Höyük: Excavations Report 2018	463
Nicholas CAHILL Sardis, 2018.....	487
Nuran ŞAHİN, Onur ZUNAL, Gülşah GÜNATA, Hakan AYCAN Klaros 2018.....	507
Nurettin ARSLAN, Caner BAKAN, Beate BÖHLENDORF-ARSLAN 2018 Yılı Assos Kazı Çalışmaları	523
Nurettin KOÇHAN, Korkmaz MERAL Kyzikos 2017 ve 2018 Yılı Çalışmaları	541
Nurettin ÖZTÜRK, Berna KAVAZ KINDİĞİLİ, Gencay GÜLOĞLU, İsmail ÖZCİHAN 2018 Yılı Tralleis Kazıları	559
Olivier Can HENRY, İpek DAĞLI DİNÇER Labraunda 2018 Yılı Çalışmaları	571
Orhan BİNGÖL Magnesia Kazıları 2011-2018.....	491
Osman DOĞANAY, Bülent İŞLER, Nesrin Aydoğan İŞLER Tyana 2018 Yılı Kazıları	613
Osman ERAVŞAR, Lokman TAY Alanya Kalesi 2018 Yılı Çalışmaları	623
Ömer ÖZYİĞİT 2018 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları.....	645

2018 YILI TEOS KAZI ÇALIŞMALARI (9. SEZON)

M. KADIOĞLU*
C. ÖZBİL
M. ADAK
B. TEKKÖK KARAÖZ
Ö. VAPUR
Ç. GENÇLER GÜRAY
Ç. H. BORA

2018 yılı Teos kazı, belgeleme, koruma, onarım ve düzenleme çalışmaları, 2 Nisan ile 31 Ekim 2018 tarihlerinde sürdürülmüştür. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün ve Teos Kazısı resmi sponsorlarının sağlamış olduğu ödenekle 3 Temmuz – 3 Ekim 2018 tarihlerinde 3 ay süreyle kazı çalışmaları, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin sponsorluğu ile 2 Nisan – 27 Mayıs ve 3 Ekim – 31 Ekim 2018 tarihlerinde Dionysos Tapınağı mimari blok düzenleme, koruma ve onarım çalışmaları şeklinde, toplam 7 ay sürdürülmüştür¹.

* Prof. Dr. Musa KADIOĞLU, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı 06100 Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE, musakadioglu@gmail.com; www.teosarkeoloji.com

¹ 2018 yılı Teos kazı ve belgeleme çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün (KVMG Yatırım Bütçesi ve DÖSİMM) sağlamış olduğu maddi destekle 93 gün, restorasyon ve düzenleme çalışmaları ise 85 gün sürmüştür. Ayrıca çalışmalarımızı, Yaşar Holding Yönetim Kurulu Üyesi Sayın Emine Feyhan Yaşar, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Türkiye İş Bankası A.Ş., Hiddenbay Gayrimenkul Yat. Tur. İnş. San. Tic. Ltd. Şti. finansal olarak desteklemiştir. T.C. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Seferihisar Belediyesi de kazı çalışmalarına aynı ve maddi destek vermişlerdir. 2018 yılı çalışmalarına, T.C. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. S. H. Öztaner, Dr. Öğr. Üyesi Ç. Gençler Güray, doktora öğrencisi Y. Kılıç, yüksek lisans öğrencileri H. Ergin, A. B. Ünal, S. B. Benli, D. A. Kolenoglu; Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünden araştırma görevlisi Dr. C. Özbil; arkeolog Cem Doğançay; farklı üniversitelerin (Ankara, Zonguldak Bülent Ecevit, Adnan Menderes, Çanakkale 18 Mart, Köln) Arkeoloji/Klasik Arkeoloji Bölümü lisans öğrencileri B. Kılıç, Ş. Dosti, E. Özdemir, E. N. Boran, B. Genç, B. B. Ünal, A. Turgut, Y. Taşdemir, T. Genç, İ. Güven, T. Atasoy, T. Cansev, M. Bayram ve C. Soysal; Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Ö. Vapur; Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. F. Özcan; TED Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. A. Cengizkan; Restorasyon Uzmanı-Mimar Ç. H. Bora (M.A.); Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihi yüksek lisans öğrencisi Mimar V. Topal; çeşitli üniversitelerin (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Özyeğin, TED) Mimarlık ve Şehir Bölge Planlama Bölümleri lisans öğrencileri B. S. Bildik,

2018 yılı kazı sezonunda, 2010'da başlanan, antik kentin jeofizik haritasının çıkarılmasına ve yüzeyde görünmeyen yapıların araştırılmasına yönelik jeofizik çalışmalarına devam edilmiştir. Dionysos Kutsal Alanı'nda *temenosu* çevreleyen *stoalarda*, altar ve tapınakta gerçekleştirilen kazı çalışmalarının yanı sıra tiyatronun doğu ve batı *analemma* duvarlarının önü ile sahne binasının güneyinde kazı çalışmaları yapılmıştır. Söz konusu yapılarda ele geçirilen mimari kalıntıların koruma, onarım ve düzenleme çalışmalarının dışında *bouleuterion* ve *agorada* düzenleme, plan-rölöve ve 3 boyutlu belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir. Antik Dönem kıyı şeridinin araştırılmasına yönelik jeoarkeolojik çalışmalar² ile her sene olduğu gibi, epigrafik araştırmalar, çevre düzenleme, tanıtım ve yayın çalışmalarına da devam edilmiştir.

JEOFİZİK ÇALIŞMALARI

Musa KADIOĞLU

Teos Antik Kenti 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın (Toplam 288,68 ha) %92,68'inin halen şahıs arazisi olması nedeniyle, yüzeyde görünmeyen yapıların ve cadde-sokak sisteminin araştırılması için 2011 yılından bugüne jeofizik yöntemler kullanılmaktadır (Harita: 1)³. Özellikle, Geç Arkaik Döneme tarihlenen ancak kesin lokalizasyonu yapılamayan tapınak ve altarı⁴, cadde-

K. Çetiner, M. Leke, A. Şen; Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü yüksek lisans öğrencisi S. Örnek; Gazi Üniversitesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü lisans öğrencileri Z. Ergeç, H. G. Sarı; Pamukkale Üniversitesi, Mimari Restorasyon Bölümü ön lisans öğrencisi S. N. Kara; Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. M. Adak ve doktora öğrencisi T. Uzun; İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Coğrafya Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi S. Vardar katılmışlardır. Ayrıca, yabancı ekip üyeleri olarak C. Hübner (Almanya-Freiburg) jeofizik çalışmalarını; İtalya-Lecce'deki CNR-IBAM National Research Council - Institute for Archaeological and Monumental Heritage'den T. Ismaelli ve S. Bozza Dionysos Tapınağı'ndaki inşaa tekniği konusunda; Roma La Sapienza Üniversitesi'nden M. Galli ve öğrencisi G. Casa tapınağın frizleri konusunda çalışmalarını sürdürmüşlerdir. 2018 yılı Teos kazı çalışmalarında İzmir Müzesi'nden Sayın C. Yılmaz Bakanlık Temsilcisi olarak görev almış, diğer koruma, onarım ve düzenleme çalışmaları İzmir Müze Müdürlüğü denetiminde gerçekleştirilmiştir. Adı geçen kurum, kuruluş ve kişilere destekleri için teşekkür ederiz.

² Jeoarkeolojik çalışmalar, Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümünden Prof. Dr. Ertuğ Öner ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Coğrafya Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi S. Vardar ve ekibi tarafından yapılmıştır.

³ Bu çalışmalarla, c. 39, 98 hektarlık alan jeo-manyetik, c. 3,13 hektarlık alan jeo-radar yöntemiyle görüntüleniş, ayrıca toplam 157 m'lik alanda jeo-elektrik yöntemlerle kesit alınmıştır. Söz konusu çalışmalar C. Hübner tarafından yapılmaktadır. <https://www.ggh-online.de/>

⁴ M. Kadioğlu – C. Özbil – M. Kerschner – H. Mommsen, "Teos im Licht der neuen Forschungen- Yeni Araştırmalar Işığında Teos", içinde: Ü. Yalçın – H.-D. Bienert (Ed.) *Der Anschnitt. Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau Beiheft 27. Anatolien – Brücke der Kulturen. Aktuelle Forschungen und Perspektiven in den deutsch-türkischen Altertumswissenschaften-Tagungsband des Internationalen Sym-*

sokak sistemi⁵ ve Hellenistik Dönem sur hattının belirlenmesine yönelik çalışmalar, 2018 yılında, kentin batısındaki Kocaçay ile Hellenistik sur arasında kalan parsellerde gerçekleştirilmiştir. Toplam 20.132 m²'lik alan jeo-manyetik yöntemle taranmış, ayrıca 2.903 m²'lik alanda jeo-radar ölçümü yapılmıştır. Söz konusu ölçümlerdeki anomalilere göre Geç Arkaik tapınağın temel kalıntılarına dair bir veri ne yazık ki elde edilememiştir. Buna karşın Güney Liman'dan gelen sur hattının kuzeydoğuya doğru devam ettiği anlaşılmıştır.

KAZI ÇALIŞMALARI

Musa KADIOĞLU - Canan ÖZBİL⁶

Teos'ta 2018 yılı kazı çalışmaları, Hellenistik Dönemin ünlü mimarı Her-mogenes tarafından inşa edildiği bilinen Dionysos Tapınağı'nda ve tapınağın kuzeydoğusundaki tiyatrodaki gerçekleştirilmiştir⁷.

Dionysos Kutsal Alanındaki Kazı Çalışmaları

Kutsal Alan'ın çeşitli bölümlerinde toplam 12 açmada kazı çalışmaları yapılmıştır. 2015 yılından itibaren araştırılan altardaki kazı çalışmalarına doğu cephede 2 açmada (DA1d, DA1e) güney cephede ise 1 açmada (DA3) devam edilmiştir. *Temenosun* güneybatı köşesinde 5 açma (DT5, DT6, D3, D4 ve D5), Doğu *Stoada* 2 açma (DS1, DS2) ve tapınağın kuzey *krepidomasının* önünde 2 açmadaki (DT7, DT8) kazı çalışmalarının yanı sıra tapınağın kuzey bölümünde Kuzey *Stoa* ve tapınak arasındaki karelajlarda da kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır.

posiums „Anatolien – Brücke der Kulturen in Bonn vom 7. bis 9. Juli 2014-Kültürlerin Köprüsü Anadolu. Türk-Alman Eskiçağ Bilimlerinde Güncel Bilimsel Araştırmalar ve Yeni Bakış Açılımları-7-9 Temmuz 2014 (Bonn 2015), 353-362.

- ⁵ M. Kadioğlu – C. Özbil – M. Kerschner – H. Mommsen, "Teos im Licht der neuen Forschungen-Yeni Araştırmalar Işığında Teos", içinde: Ü. Yalçın – H.-D. Bienert (Ed.) *Der Anschnitt. Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau Beiheft 27. Anatolien – Brücke der Kulturen. Aktuelle Forschungen und Perspektiven in den deutsch-türkischen Altertumswissenschaften-Tagungsband des Internationalen Symposiums „Anatolien – Brücke der Kulturen in Bonn vom 7. bis 9. Juli 2014-Kültürlerin Köprüsü Anadolu. Türk-Alman Eskiçağ Bilimlerinde Güncel Bilimsel Araştırmalar ve Yeni Bakış Açılımları-7-9 Temmuz 2014 (Bonn 2015), 349, 363; M. Kadioğlu ve diğ., "2017 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (8. Sezon)", KST 40.3, 2019, 47.*
- ⁶ Araş. Gör. Dr. Canan Özbil; Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 67100 İncevez, Zonguldak, e-posta: ozbilcanan@gmail.com
- ⁷ 2018 kazı sezonu kazı çalışmalarında, açma sorumlusu olarak Arkeologlar Y. Kılıç (M.A.), A. B. Ünal, S. B. Benli, C. Doğançay ve lisans öğrencileri E. Özdemir, A. Turgut, M. Bayram ve B. Kılıç çalışmıştır.

Tapınağın doğusundaki altarda, 2015 yılında başlayan çalışmalar 2018 yılında da devam etmiştir (Plan: 1)⁸. Dış ölçüleri 20,5x8,7 m. olan altarın planının tespiti, inşa tarihi ve evrelerinin aydınlatılması amacıyla yapılan çalışmalar daha önce olduğu gibi yapının doğu cephesinde ve ilk defa bu sene araştırılan güney cephesinde sürdürülmüştür (Resim: 1). Önceki yıllarda yapılan çalışmalarla altarın, doğu cephesindeki *krepidomanın* korunan bölümleri⁹ ile hemen altındaki *euthynterianın*, kuzeydoğu köşeden güneye doğru c. 9,9 m.lik bölümü tamamen açığa çıkarılmıştır. Yapının inşası hakkında önemli veriler sunan söz konusu çalışmalarda, -4,38 m. ile - 4,80 m. kotları¹⁰ arasındaki *euthynterianın* altında 8 ila 12 cm.lik bir tabakada yoğun mermer yongalarından oluşan bir tabaka tespit edilmiştir. Bu tabaka, yapının inşası sırasında ince işçiliğin bloklar yerlerine yerleştirildikten sonra yapıldığı süreçte oluşmuştur. Dolayısıyla yonga ve altındaki tabakalarda ele geçirilen en geç tarihli buluntular altarın ne zaman yapıldığı konusunda *terminus ante quem* olarak değerlendirilmektedir¹¹. 2018 yılında, hem söz konusu sondajlardaki verilerin teyit edilmesi hem de daha kesin tarih verebilecek buluntulara ulaşabilmek amacıyla altarın doğu cephesinin güney yarısında stratigrafik kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Kuzeydoğu köşenin 9,9 m. güneyinden itibaren 9,50 m. (kuzey-güney), daha önce üst yüzeyi açığa çıkarılmış olan 2. *krepisin* önünden itibaren 2,2 m. (doğu-batı) ölçülerindeki DA1d açmasındaki çalışmalar, -3,31 m. ile -4,38 m. arasında sürdürülmüştür. Kuzey yarıda ilk sırası tamamen, 2. sırasında bir blok eksik olarak korunmuş olan *krepidomanın*, güney yarıda her iki *krepise* ait tüm mermer basamaklar *in-situ* pozisyonlarından hafif kaymış olarak açığa çıkarılmıştır. DA1d'de ve önceki yıllarda ele geçirilen mermer mimari bloklar, altarın üst yapısına ilişkin fikir vermektedir (Resim: 2). Doğu cephede *euthynteria* seviyesine kadar tamamlanan kazıların ardından, önceki sene kazılan DA1c açmasının bitişiğinde, 1,7x2,2 m. ölçüle-

⁸ M. Kadioğlu ve diğ., "2015 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (6. Sezon)", *KST* 38.2, 2017, 491 vd., Res 7; M. Kadioğlu ve diğ., "2016 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (7. Sezon)", *KST* 39.3, 2018, 234-236, Plan 2, 4, Res. 3-4; M. Kadioğlu ve diğ., "2017 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (8. Sezon)", *KST* 40.3, 2019, 55-58, Res. 10-11. Ayrıca bkz. Y. Bequignon - A. Laumonier, "Fouilles de Teos (1924)", *BCH* 49, 1925, 295, Lev. VIII; D. M. Uz, *Teos'taki Dionysos Tapınağı* (Ankara, 2013) Lev 25.

⁹ 1. *krepis*'i tamamen korunan, 2. *krepis*'te 1 eksik blok bulunan *krepidoma*'nın 3. sırası kısmen korunmuş, bunun üzerindeki blokların ise sadece temelleri korunmuştur.

¹⁰ Önceki yıllarda deniz seviyesine göre alınan kotlar, 2018 yılında Tapınak'ın *stylobat*'ına (+9,36 m, deniz seviyesi=0,00 m) göre hesaplanmıştır.

¹¹ 2016 ve 2017 yıllarında Altar'ın doğu cephesinin kuzey yarısında yapılan DA1a, b ve c sondajlarında ele geçen veriler, yonga ve altındaki seramik buluntularının en geç MÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendiğini göstermiştir.

rindeki DA1e açmasında, *euthynteria*, yonga tabakası ve daha alt tabakaları kazılmıştır¹². *Euthynterianın* başladığı -4,38 m.den -5,25 m.ye kadar derinleşen sondajda, 1. *krepisin* hemen altında kireçtaşı bloklarla inşa edilmiş olan *euthynteria* (yük.: c. 42 cm.) ile altındaki yonga tabakasının güneye doğru devam ettiği görülmüştür. *Euthynteria* tabakasında (DA1e-002), çoğunluğu Hellenistik Dönem kaplarından oluşan seramik buluntuların en geç örnekleri M.S. 2. yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Yonga tabakası (DA1e-003) ve altındaki (DA1e-004) en geç tarihli seramik buluntular ise M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilecek Kyme ve Bergama üretimi kalıp yapımı kâselerdir¹³.

Altarın doğu cephesiyle eş zamanlı olarak, ilk defa bu sene güney cephede de kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Resim: 3)¹⁴. 10,90 m. (doğu-batı)x5,20 m.¹⁵ (kuzey-güney) ölçülerindeki DA3 açmasındaki çalışmalarla 2. *krepis* üst hizasından (-3,77 m.) itibaren *krepidomanın* korunmuş bölümlerinin tamamı açığa çıkarılmış ve *euthynteria* üst seviyesinde çalışmalar sonlandırılmıştır. Altarın güneydoğu köşesinden batıya dönerek 5,65 m. devam eden 1. *krepisi*, 1,30 m. güneye doğru dönerek bir çıkıntı yaptıktan sonra 2,75 m. daha batıya devam etmektedir. Bu bölümde korunmuş olan 2, 3 ve 4. *krepisler* de aynı planı izleyerek yükselmektedir.

Altardaki açmalara ek olarak, alanın güneybatı köşesine bitişik 2x2,20 m.lik alan, yüzeyde küçük bir kısmı görülen beyaz mermer bir bloğu ortaya çıkarmak için kazılmıştır. Tapınağın üst yapısına ait kabartma figürlü friz bloğu olduğu anlaşılan blok, düşme pozisyonunda açığa çıkarılan ve bulunduğu yeri kesin olarak bilinen ilk friz bloğu olması açısından önem taşımaktadır (Resim: 4-5)¹⁶. Sağa doğru hareket eden, arka arkaya iki kentauros ve arkada-

¹² Buna göre, en üstteki yüzey toprağını da içine alan ve *krepidoma'yı* oluşturan bölüm DA1d açması kapsamında kazılmış ve 1. seviye olarak kabul edilmiştir (T18-DA1d-001). *Krepidoma'nın* hemen altındaki *euthynteria* 2. Seviye (T18-DA1e-002), bunun altındaki yonga tabakası 3. Seviye (T18-DA1e-003) ve yonga tabakasının altındaki kapalı kontekstin tamamı 4. Seviye (T18-DA1e-004) olarak isimlendirilmiştir.

¹³ Detaylı bilgi için aşağıda, Dionysos Altarı Seramikleri Ön Değerlendirme Raporu'na bkz.

¹⁴ 2017 yılındaki temizlik çalışmaları sırasında basamakların güneydoğu köşeden batıya dönerek devam ettiği görülmüş, 2. ve 3. *krepis* kısmen ortaya çıkarılmıştır.

¹⁵ İlerleyen çalışmalar, kuzey-güney doğrultusunda 2 m'ye daraltılarak devam etmiştir.

¹⁶ 18. yüzyıldan itibaren yapının Dionysiak Şenliklerin betimlendiği frizlerine ait çok sayıda friz bloğunun varlığı bilinmekle birlikte, bunların buluntu yerlerine dair kesin ve güvenilir veri bulunmaktaydı. Tapınağın frizleri için bkz. M. Fuchs, "The Frieze of the Temple of Dionysos at Teos", içinde: M. Aurenhammer (derl.), *Sculpture in Roman Asia Minor. Proceedings of the International Conference at Selçuk, 1st-3rd October 2013*. ÖAI Sonderschriften Band 56 (Wien 2018), 147-160.

ki kentaurosun sırtında oturan çıplak bir erkek figürünün betimlendiği friz, kısmen tahrip olmasına rağmen, sahnenin yönü ve buluntu yerine göre tapınağın doğu ön cephesinin güney yarısına ait olmalıdır.

Dionysos Kutsal Alanı'nın dört tarafını çevreleyen *stoalardan* Doğu *Stoa* bugüne kadar en az bilgi sahibi olunan yapı bölümlerinden biridir¹⁷. 2018 sezonunda, Kutsal Alan'ın giriş yönünde yer alan Doğu *Stoa*'nın yerini, ölçülerini ve üst yapısını kesin olarak tespit etmek amacıyla tapınak, altar ve *propylonun* merkezi aksının kuzeyinde kalan alan ile kuzeydoğu köşe arasındaki 2 açma ile kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (DS1 ve DS2, Resim: 6). Her iki açmada, yoğun taş-toprak dolgunun kaldırılmasının ardından, mermer mimari bloklar düşme pozisyonunda açığa çıkarılmıştır. Bu bloklar belgelenerek kaldırılmış¹⁸ ve Tapınak *stylobatına* göre -3,95 m. kotunda, Doğu *Stoa*'nın ön sütun sırasına ait mermer *stylobat* blokları *in-situ* olarak açığa çıkarılmıştır. *Stoanın* orta bölümünden kuzeye doğru eksiksiz olarak takip edilen *stylobatın* üzerinde 6 adedi *in-situ* olarak korunmuş Attik-İon kaideler ortaya çıkarılmıştır (Resim: 7-8). Bunların dışında İonik yivli sütun tamburları, İon başlıkları, 3 *fascialı* arşitrav blokları ve dış sırası-korniş blokları, tüm ya da parçalar halinde ele geçirilmiştir. Bu zamana kadar *temenos stoalarının* kuzey ve güney uzun cephelerde Dor düzeninde olduğu, batı ve doğu kısa cephelerde ise Dor-İon karışık düzende olduğu bilinmekteydi¹⁹. 2018 kazılarında ele geçirilen *in-situ* Attik-İon kaideler, İon başlıkları ve diğer mimari elemanlar, Doğu *Stoa* üst yapısının, friz hariç İon düzeninin tüm öğeleriyle yapıldığını ortaya koymuştur²⁰. Doğu *Stoa*'nın kuzey ucunda, aynı mesafede ve aynı profile sahip kare paye kaidesi ile düşme pozisyonunda paye blokları

¹⁷ 1924-25'te Fransız araştırmacıların kuzeydoğu köşede yaptıkları küçük sondajda, iki *stoa*'nın köşesi kısmen kazılmıştır. Y. Bequignon - A. Laumonier, "Fouilles de Teos (1924)", *BCH* 49, 1925, Pl. VIII (Dionysos Kutsal Alanı planında "K" ile gösterilen alan). Ayrıca, taş ve toprak yığınının sebep olduğu kot farkı ile bazı mimari blokların varlığı Doğu *Stoa*'nın yerini kısmen belirlemeyi mümkün kılmıştır. 2015 yılındaki *Propylon* kazılarında ise Doğu *Stoa*'nın arka duvarı ile *Propylon*'un bağlantısı ortaya çıkarılmıştır. M. Kadioğlu ve diğ., "2015 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (6. Sezon)", *KST* 38.2, 2017, 492 vd.

¹⁸ Orta bölümde (DS1) 3, kuzey bölümde ise (DS2) 2 blok seviyesi şeklinde sürdürülen kazı çalışmaları ile *stoa*'nın üst yapısına ait toplam 114 adet mermer blok numaralandırılıp belgelenmiş ve alan dışında türlerine göre sınıflandırılmıştır.

¹⁹ Kısa cephelerdeki düzeninin, Batı *Stoa*'daki verilere göre kaide kullanılmaksızın ve ion başlığı yerine *ekhinus*'unda ion *kymation*'u bulunan dor başlığı kullanılarak inşa edildiği bilinmekte ve Doğu *Stoa*'nın üst yapısının da benzer olabileceği varsayılmaktaydı. D. M. Uz, *Teos'taki Dionysos Tapınağı* (Ankara, 2013) 49.

²⁰ *In situ stylobat* ve kaide blokları ile bunlar üzerindeki yerleştirme çizgilerine göre *stoa*'nın kuzey yarısında sütunların *interaksial* mesafesi 2,25 m, *plinthos*'lar arası mesafe ise 1,25 m'dir.

da açığa çıkarılmıştır. Ayrıca bu alanda bir takım geç dönem yapı faaliyetlerine işaret eden düzenlemeler bulunmaktadır. Çalışmalar sırasında, Doğu *Stoa stylobat*ının batı ön kenarından 8,10 m. doğuda Doğu *Stoa*'nın arka duvarının iç yüzüne ait blok sırası da çalışmalar sırasında tespit edilmiştir.

Dionysos Kutsal Alanı'nın güneybatı köşesinde 1862'den itibaren farklı tarihlerde yapılan çalışmalarla bazı yapı bölümleri açığa çıkarılmış ancak zaman içerisinde özellikle batıdaki yamaçlardan gelen yoğun bir dolgu oluşmuştur²¹. Bu alandaki 2018 yılı çalışmaları toplam 5 açmada sürdürülmüştür (*temenos* içinde DT5, DT6, *temenos* dışında D3, D4 ve D5 Açmaları). Bu açmalar, Güney ve Batı *Stoa*'nın kesiştiği bölümde hem *temenos* içini hem de *temenos* dışını kapsamaktadır.

Toplam ölçüleri 14 m. (kuzey-güney)x12 m. (doğu-batı) olan DT5 ve DT6 açmalarında, çoğunluğu Batı *Stoa*'nın ön sütun sırasına ait, diğerleri batı *temenos* duvarı, Güney *Stoa* ve tapınağa ait olan mermer bloklar tüm ya da parçalar halinde açığa çıkarılmıştır.

Yüzey toprağının (+1,38 m., tapınak *stylobati*=0,00 m.) yaklaşık 20 cm. altından itibaren, özellikle güneydoğu kesiminde yanık kireç tabakası, çok sayıda yanmış mermer parçaları ve moloz dolgudan oluşan bir alana rastlanmıştır. Seviye inildikçe yanık tabaka açmanın neredeyse tamamına yayılmış ve küçük parçaların yanı sıra Güney ve Batı *Stoa*'ya ait mimari bloklar da yanmış olarak açığa çıkarılmıştır. Açmanın güney kesitinde bu yanık tabakanın güneye doğru devam ettiği görülmüştür. Bu veriler alanın kireç ocağı olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu alanda, daha sonra açığa çıkarılan Batı ve

²¹ 1862'de R. P. Pullan, güneybatı köşede belki bir giriş kapısına ait kemerin mimari öğelerini ele geçirmiştir. R. P. Pullan, "Mr. Pullan's Report on Excavations at Teos", *Antiquities of Ionia Part IV* (London 1881) 39. 1925'te ise Y. Bequignon ve A. Laumonier'in kazılarında, Batı *Stoa*'nın güney köşesinde *stylobat* blokları ile sütun parçaları bulunmuş ve *stoa*'nın arka köşesi açığa çıkarılmıştır. Y. Béquignon – A. Laumonier, "Fouilles de Teos", *BCH* 49, 1925. 1960'lı yıllarda ise Y. Boysal ve B. Ögün Batı *Temenos* duvarının yanı sıra bu duvarın dışında da kazı ve araştırmalar yapmıştır. Batı *Temenos* Duvarı'nın güney yarısında bir kapı ve kapının dışında, batıdan gelip kuzeye doğru dönerek devam eden bir cadde ve sokak ile her iki yanında çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Y. Boysal, "1962 Senesi Teos Kazıları Hakkında Kısa Rapor", *TAD* 12.2, 1963 (1965), 6; B. Ögün, "Teos Kazıları 1963", *TAD* 13.1, 1964, 115. Ayrıca, kentin bazı önemli yazıtları bu alanda ele geçmiştir. P. Herrmann, "Antiochos der Große und Teos", *Anadolu* 9, 1965, 21-60. 1984-1985 yıllarında D. M. Uz, "Teos'taki Dionysos Tapınağı" isimli doktora tezi kapsamında, önceki araştırmacıların verilerini de kullanarak belgeleme çalışmaları yapmıştır. Hem Boysal-Ögün'ün 1960'lı yıllarda hem de Uz'un 1980'li yıllarda yaptığı çalışmalar sırasında, Fransızların güneybatı köşede buldukları yapı kalıntılarının tamamen kapanmış olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde de söz konusu alan özellikle kentin batısındaki yamaçlardan yağmur suyu ile gelen akıntı toprak, çevredeki tarım faaliyetleri ve yapılara ait blokların kireç ocaklarında eritilmesi gibi pek çok faktör sebebiyle oldukça yüksek bir dolgu ile kapanmıştır.

Güney *Stoa*'nın ön sütun sırasına ait *in-situ stylobat* blokları (-0,76 ila -0,78 m.) ile aynı kotlarda dikenli tel, düğme, plastik pipo parçası gibi modern buluntuların yanı sıra 1943 tarihli 5 kuruş ele geçirilmiştir. 1925'teki Fransız kazılarında Batı *Stoa stylobatinın* bir kısmının görülmüş olması ve söz konusu modern buluntular, alanın 1940'lı yıllarda yoğun bir şekilde kireç ocağı olarak kullanıldığını göstermektedir (Resim: 9).

Çalışmalar sırasında, Batı *Stoa*'nın *stylobatına* ait toplam 5 adet mermer blok 4,50 m. boyunca açığa çıkarılmıştır. Bunlardan en kuzeydeki üzerinde, yıkılma pozisyonundaki sütun tamburuna ait parçalar ele geçirilmiştir. Tamburun alt yüzünde bir tane, *stylobat* bloğunun üst yüzünde ise iki tane Beta harfi bulunmaktadır. Bunun hemen güneyinde, Batı *Stoa*'nın ilk sütunun oturacağı *stylobat* üzerinde ise Alpha harfi yer almaktadır. Ayrıca, yan yana gelen *stylobat* bloklarında, birleşen kenarlar üzerinde Yunanca harfler yer almaktadır. Buna göre hem *stylobat* bloklarının yerleştirme sırası hem de üzerlerine gelen sütunların numaralandırıldığı bir yerleştirme sistemi uygulandığı anlaşılmaktadır. Açmanın güney yarısında ise Güney *Stoa stylobatına* ait blokların bir kısmı yaklaşık 6 m. uzunluğunda açığa çıkarılmıştır. *Stylobat* blokları üzerindeki yerleştirme işaretleri ve dübel yuvalarına göre Batı *Stoa*'nın sütun aksları 2,07 m., Güney *Stoa*'nın sütun aksları ise 2,24 m.dir.

1960'lı yıllarda Batı *Temenos* duvarının dışında D Çukuru olarak adlandırılan alanda, *temenos* duvarına dayanan, doğu-batı doğrultulu bir *megaron* ve hemen kuzeyinde Hellenistik Dönemde farklı evreleri olan, moloz taş duvarlarla inşa edilmiş birkaç yapı kalıntısı, dar bir cadde ve su kanalı tespit edilmiştir. D3 ve D4 olarak adlandırılan açmalarla, D çukurunun güney kesitinde zaman içerisinde oluşan dolgu temizlenmiş ve buna bitişik olarak kazı çalışmaları yapılmıştır. Yaklaşık 11x8 m. ölçülerindeki iki açmada, 1960'lı yıllarda tespit edilen yapı kalıntılarının devamı niteliğinde kesme ve moloz taş örgü duvar kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu alanda, *temenos* duvarından ayrı olarak dikdörtgen bir mekân ortaya çıkarılmıştır (Plan: 1). Söz konusu alanda hem 1960'lı yıllarda hem de yeni dönem kazılarında, M.Ö. 3. yüzyıl ortasından M.Ö. 2. yüzyıl ortasına kadar geçen 100 yıllık zaman dilimine tarihlenen birçok yazıtın ele geçirilmesi bu mekânın kentin arşiv binası olarak kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir. *Temenosun* arkasında, cadde-sokak ve mekanlardan oluşan yapı kompleksinin ve kutsal alan ile ilişkisinin araştırılmasına önümüzdeki yıllarda devam edilecektir.

2018 yılı Dionysos Kutsal Alanı çalışma alanlarından bir başkası yapının kuzey bölümüdür. Tapınağın kuzey cephesi önünde ve tapınak ile Kuzey

Stoa arasındaki dolguda kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır. Tapınağın kuzeybatı köşesinden itibaren doğuya doğru yaklaşık 23 m. uzunluğunda ve podyumun alt sırasından itibaren kuzeye doğru 3,4 m. genişliğindeki alandaki çalışmalar, podyumun altındaki *euthynteria* seviyesine değin sürdürülmüştür (-1,82 m., tapınak *stylobat*'ı=0.00). Ayrıca, kutsal alan içerisinde farklı yerlerde görülen su sistemlerine benzer olarak güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda pişmiş toprak künk hatlarının varlığı görülmüştür. Kuzey *krepidomanın* batı yarısına yaklaşık 6,5 m. mesafeden başlayan ve yapıya paralel olarak doğu-batı yönünde devam eden taş ve toprak dolgunun bulunduğu alandaki çalışmalarda ise tapınağın kuzey cephesine ve Kuzey *Stoa*'nın ön sütun sırasına mermer bloklar (27 adet) tüme yakın ya da kırık olarak açığa çıkarılmıştır.

Kuzey *krepidomanın* önünde, tapınak temellerinin altında herhangi bir yapılaşma olup olmadığını ve tapınağın inşa tarihi hakkında fikir verebilecek buluntuları içeren bir tabakanın varlığını araştırmak amacıyla DT7 ve DT8 açmalarında da kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. *Peristasis*e ait 11. sütuna (kuzey uzun kenardaki 6. sütun) denk gelen alanda, *krepidomanın* temeline bitişik olarak 3x3 m. ölçülerindeki DT7 ve bunun hemen doğusunda 3x3 m. ölçülerinde DT8 açmasında *euthynterianın* hemen önünde ve altından itibaren ana kayanın varlığı görülmüştür. Özellikle DT8 Açmasının kuzeybatı kesiminde ana kaya -4,20 m.ye kadar daralarak derinleşen bir yarık niteliğindedir (Resim: 10). Her iki açmada da tapınağa ya da tapınağın inşasından öncesine ait olabilecek mimari verilere ulaşılmamış ve tapınağın alt yapısında farklı bir mimari yapılaşma tespit edilememiştir. Buna karşın Geometrik Dönem'den itibaren çok yoğun miktarda kırık seramik parçası ele geçirilmiştir. Birçoğu sunu amaçlı kaplara ait ve kısmen birleştirilebilen parçalar halinde ele geçirilen seramikler arasında ilk değerlendirmeye göre Hellenistik Dönemden daha geç seramik bulunmamaktadır.

Tiyatro Kazı Çalışmaları

Akropolisin güney eteğinde yer alan tiyatroda 2018 yılı kazı çalışmaları, batı ve doğu *analemma* duvarlarının önünde yoğunlaşmıştır (Plan: 2). Batı *analemma* duvarında ilk olarak 2016'da başlanan çalışmalara önceki yıllarda olduğu gibi BA1 olarak adlandırılan açmada yaklaşık 26 m. (doğu-batı)x18

m.lik (kuzey-güney) alanda devam edilmiştir²² (Resim: 11). Kireçtaşı kesme taş bloklardan *rektagonal isodromik* örgü ile inşa edilmiş olan batı *analemma* duvarının c. 3,7 m. güneyinde, ona paralel ve aynı teknik özelliklere sahip ikinci bir duvar ile bu iki duvar arasında *opus incertum* tekniğinde moloz taş ve harçlı bir alan önceki yıllarda tespit edilmişti. 2018 yılı çalışmalarında *analemma* duvarının batı ucundan 18 ila 19 m. batıda 4 sıra halinde kısmen korunmuş basamak blokları açığa çıkarılmıştır. +14,96 m. ile +14,21 m. arasındaki (deniz seviyesi= 0,00 m.) basamakların yüksekliği 28 cm., derinliği ise 31 cm.dir. *Analemmaya* paralel uzanan ve doğuya doğru yükselen basamakların varlığı, söz konusu *opus incertum* dolgulu alanın bir merdiven yapısının temelleri olduğunu ve *analemmaya* paralel ikinci duvarın da bu basamakları desteklediğini göstermektedir. Üst kotlarda korunmayan bu basamak sırası ile muhtemelen *diazomaya* çıkış sağlanmaktadır. Ayrıca, *analemmanın* doğu ucundan 22,5 m. batıda duvarda yaklaşık 3,1 m.lik bir açıklık tespit edilmiştir. Bu kapı açıklığı, üst *caveayı* taşıyan tonozlu galeri ile aynı hizadadır ve yukarıda bahsedilen basamakların hemen batısında yer almaktadır. Açıklığın önünde (güneyinde) basamakların alt yapısı ile aynı nitelikte *opus incertum* temel kalıntıları devam etmektedir ve bu alanda kesme kireç taşı kemer blokları da ele geçmiştir. Bu verilere göre, *analemma* duvarına yaslanarak *diazomaya* doğru yükselen doğudaki basamaklar, öncelikle daha batıda yer alan, üst *caveayı* taşıyan tonozlu koridora ulaşıyor olmalıdır. Bu bölümde, kesme taşlarla yapılmış bir kemerli giriş ile koridora (*vomitorium*) ulaşan bir girişin bulunduğu anlaşılmaktadır. Çalışmalar sırasında, yoğun toprak ve taş dolgu arasında, farklı seviyelerde, toplam 162 adet mimari blok (*analemma* blokları, oturma basamakları ve kemer blokları) ele geçirilmiştir.

2018 çalışmaları kapsamında, doğu *analemma* önünde de kazı çalışmalarına başlanmıştır (Resim: 12). 1960'lı yıllarda, sahne binasının doğu bölümü ile birlikte doğu *analemmanın* batı ucu ve çevresi kısmen açığa çıkarılmış fakat aradan geçen zaman içerisinde akıntı toprak ile kısmen kapanmıştır. 2018 yılı kazı çalışmaları ile bu alanın açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmalar, 1960'lı yıllarda kısmen açığa çıkarılmış olan doğu girişin batı duvarı ile doğu *analemma* duvarı arasında kalan yaklaşık 15x15 m.lik alanda sürdürülmüştür. DA1 olarak adlandırılan çalışmalarda, *analemma* duvarının korunan üst ko-

²² M. Kadioğlu ve diğ., "2016 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (7. Sezon)", *KST* 39.3, 2018, 236-237, Res. 5. Ayrıca bkz. M. Kadioğlu, *Teos – Rehber Kitap II* (2018), 11-12.

tundan (+13,79 m., deniz seviyesi=0,00 m.) güneydeki toprak zemine kadar (yaklaşık +10 m., deniz seviyesi=0,00 m.) eğimli dolgu kazılmıştır.

Doğu *analemma* duvarının güneyinde, batıda olduğu gibi *analemma* duvarına paralel ve sahne binası ön duvarı ile aynı aksta, doğu-batı doğrultusunda bir duvar daha bulunmaktadır. 47-49 cm. yüksekliğindeki, dikdörtgen kireç taşı bloklarla örülmüş duvarın doğu-batı yönünde 4,12 m.lik bölümü 2018 yılı çalışmaları ile açığa çıkarılmıştır. Korunan maksimum yüksekliği 1,68 m. olan duvar ile doğu *analemma* duvarı arasında *opus incertum* dolgu bulunmaktadır. İkinci duvarın batı ucunda, kuzey-güney doğrultulu yani duvara dik olarak inşa edilmiş, harçla birleştirilmiş küçük kesme taş bloklarla örülmüş başka bir duvar daha bulunmaktadır. 3,30 m.lik bölümü açığa çıkarılan duvar, güneye doğru moloz taş örgü ile 3 m. daha devam etmektedir. 73 cm. kalınlığındaki kesme taş örgülü duvarın 1,3 m. batısında tıpkı batıda olduğu gibi bir basamak sırası yer almaktadır. Söz konusu yapı kalıntıları henüz tam olarak araştırılamamış olsa da batı *analemma* duvarı önündeki basamaklı giriş sisteminin, ayna simetriği şeklinde doğu *analemma* duvarı önünde de uygulanmış olduğu tahmin edilmektedir. Duvar ve basamakların plan ve inşa tekniği ile *analemma* duvarı önündeki *opus incertum* dolgunun yanı sıra alanda ele geçirilen 1 adet kemer bloğu da bu kanıyı desteklemektedir. Doğu *Analemmaya* paralel ikinci duvarın güney cephesi önünde yapılan bu çalışmalar sırasında, çok yoğun miktarda *terra sigillata* parçaları ile günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları ele geçirilmiştir.

2018 yılında, tiyatronun sahne binasının güneyinde de kazı ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar, sahne binasının güney dış duvarının korunan bölümlerini belirgin hale getirmek ve özellikle ziyaretçilerin tiyatroya giriş-çıkışları sırasında duvarlara verebilecekleri olası zararları önlemeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Tiyatronun plankare sistemine göre J10-M10 karelajlarında, sahne binasının dış duvarı boyunca sürdürülen çalışmalarla, batıdaki başlangıcından itibaren güneybatı-kuzeydoğu doğrultusundaki 9,3 m.lik bölümü açığa çıkarılmıştır. Bu duvarın doğuya doğru uzantısı ve sahne binasının diğer bölümleri ise kısmen toprak altında kalmaktadır. Ziyaretçilerin tiyatroya giriş-çıkışları sırasında sahne binasının bu bölümlerinin üzerinden geçmemelerini önlemek amacıyla, söz konusu kalıntıların güney bölümü, yürüme zemini ile kot farkı oluşturacak şekilde kısmen kazılmıştır.

DİONYSOS ALTARI SERAMİKLERİ ÖN DEĞERLENDİRME RAPORU
(2018)

Billur TEKKÖK KARAÖZ²³ - Özlem VAPUR²⁴

Çiğdem GENÇLER GÜRAY²⁵

Dionysos Altarı'nın ilk inşa tarihi ve onarım evrelerini belirlemek amacıyla 2016-2017'de gerçekleştirilen kazı çalışmaları 2018 yılında da sürdürülmüştür. Altarın inşa tarihi ve onarım evreleri hakkındaki bilgiler DA1e sondajından gelmektedir. Ön değerlendirme raporunda, sağlıklı veriler sunacağından doğu yönünde açılan sondajlara odaklanılmıştır. DA1e sondajının yüzey tabakasını oluşturan DA1d-001 seramik buluntuların en yoğun ele geçtiği tabakadır. Erken örneklerin Klasik Döneme işaret ettiği, dönemsel yoğunluğu ise Hellenistik Dönem kaplarının oluşturduğu tabakada hatırı sayılır ölçüde Erken ve Orta Roma İmparatorluk Dönemi malzemesi dikkat çekmektedir. Bunların büyük çoğunluğu Bergama ve Çandarlı üretimlerinin oluşturduğu DSC'ler olup, tanımlanan parçalar M.S. 2.-3. yüzyıl özellikleri gösteren Form L19, Form H1 ve Form H2 tabak ve kaseleridir²⁶. Geç Roma C²⁷ ve Afrika kırmızı astarlı seramiklerinin²⁸ varlığı ise tabakanın dolgu olduğunun kanıtıdır ve söz konusu örnekler, alanda M.S. 5. yüzyılın sonlarına kadar süren bir aktivite olduğunu da ortaya koymaktadır. Günlük kullanıma yönelik üretilmiş kaba kaplarda kaliteli seramiklerle benzer veriler sunar. *Euthyneria* altındaki DA1e-002 tabakası, çoğunluğu Hellenistik Dönem kaplarının oluşturması bakımından DA1d tabakasına benzer özellikler gösterse de en geç örnek, formunu belirleyemediğimiz bir DSA kaidesi ile M.S. 2. yüzyılın ortalarına işaret eden bir DSB Form 60 tabağıdır²⁹. Altarın ilk inşa dönemi

²³ Prof. Dr. Billur Tekkök Karaöz, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Programı, Bağlıca Kampüsü 06790 Etimesgut, Ankara; e-posta: tekkok@baskent.edu.tr

²⁴ Dr. Öğr. Üyesi Özlem Vapur, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000 Kötekli/Muğla, e-posta: ovapur@yahoo.com

²⁵ Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Gençler Güray, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı 06100 Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE, e-posta: cigdemgencler@gmail.com

²⁶ J. W. Hayes, "Sigillate Orientali" içinde: R. B. Bandinelli – G. Becatti (derl.), *Enciclopedia dell'Arte Classica e Orientale. Atlante delle Forme Ceramiche II. Ceramica Fine Romana nel Bacino Mediterraneo* (Rome, 1985) 76-78, lv. 17/5-7, 13, lv. 18/1-2.

²⁷ Geç Roma C'ler MS 5. yüzyılın yaygın formları olan GRC Form 1D tabağı ile GRC Form 3 kaseleri ile temsil edilir. J. W. Hayes, *Late Roman Pottery* (London, 1972) 325-327, 329-338.

²⁸ Ele geçen tek Afrika Kırmızı Astarlı Seramiği MS 360-470 yılları arasında kullanımda olan AKAS Form 67 kasesidir. Hayes 1972, 112-116.

²⁹ Hayes 1985, 64, lv. 14/5-8.

hakkında bilgiler vermesi beklenen yonga tabakası (DA1e-003) ve yonga tabakası altı (DA1e-004) kronolojik olarak aynı verileri sunar. Bu tabaka malzemeleri 2017 yılı kazı çalışmalarındaki aynı seviye seramikleri (DA1c-007, DA1c 008-010) ile de form çeşitliliği ve kronolojik olarak benzerdir. Attika üretimi seramik parçasının gözlemlenmediği kaliteli örnekler çok çeşitlidir. Sığ tabaklar ve *ekhinus* kaseler en yoğun grubu oluşturur. Hamur ve astar özellikleri ile bölgesel veya yerel özellikler gösterdiği anlaşılan bu kapların çoğunluğu M.Ö. 3.-2. yüzyıl depozitlerinde karşımıza çıkar³⁰. Diğer bir grup Bergama üretimlerinin oluşturduğu batı yamacı seramikleridir³¹. Küçük parçalar halinde korunmuş olsa da hatırı sayılır yoğunluktaki örnek, Bergama ile Hellenistik Dönemde sürdürülen ticari ilişkilere de ışık tutar. Kaliteli seramikler arasındaki en yoğun gruplardan bir diğeri kalıp yapımı kaselerdir. Aynı zamanda bu örnekler altar yonga tabakası ve altından ele geçen en geç kaliteli seramikleri de oluşturur. M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilecek bu kaselerin 2017 yılı kazılarında ele geçirilen örnekler gibi Kyme ve Bergama üretimleri olduğu anlaşılmaktadır³². Açık ve kapalı kaplardan oluşan kaba seramikler de çok çeşitlilik gösterir ve bunlar Ege çevresindeki merkezlerde karşılaştığımız formlardır³³.

KORUMA, ONARIM VE KONSERVASYON ÇALIŞMALARI

Musa KADIOĞLU – Çağdaş Halit BORA³⁴

2018 Yılı Teos arkeolojik kazısı restorasyon ve konservasyon çalışmaları ağırlıklı olarak Dionysos Kutsal Alanı'nda sürdürülmüştür. Mimari blokların onarımı kapsamında, altara ait olduğu düşünülen *toichobat* ve arşitrav bloklarında, tapınağa ait kaide, sütun tamburu, arşitrav, dış sırası, *geison*,

³⁰ B. Tekkök-Biçken, *The Hellenistic and Roman Pottery from Troia: the Second Century B.C. to the Sixth Century A.D.* Unpublished Dissertation, University of Missouri, Columbia (1996); S. Ladstätter, "Keramik", içinde: M. Steskal (derl.), *Das Prytaneion in Ephesos. FiE 9.4* (Wien, 2010) 85-172; S. I. Rotroff, *Hellenistic pottery: Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material. The Athenian Agora XXIX* (Princeton, 1997).

³¹ D. Behr, "Neue Ergebnisse zur pergamenischen Westabhangkeramik", *IstMitt* 38, 1988, 97-178.

³² A. Laumonier, *La Céramique Hellénistique a Reliefs. 1. Ateliers "Ionies", Delos XXXI* (1977).

³³ Bu formlar arasında sığ tabaklar, testiler, çanaklar, leğenler, depolama çömlekleri, maltızlar, *amphora*'lar gibi farklı amaçlara yönelik üretilmiş kaplar mevcuttur. Teos örneklerinin benzerlerine Troia, Ephesos ve Atina Agorası'nın Hellenistik Dönem tabakalarında sıklıkla rastlanır. Tekkök-Biçken 1996; Ladstätter 2010; S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery: The Plain Wares. The Athenian Agora XXXIII* (Princeton, N.J., 2006).

³⁴ Yüksek Mimar - Restorasyon Uzmanı Çağdaş Halit Bora (M.A.), Yeşilyurt Sk. 21/25 A.Ayrancı Çankaya, Ankara, cagdashbora@gmail.com

sima ve duvar bloklarında, Doğu *Stoa*'ya ait Attik-İon kaide, İonik yivli sütun tamburu ve dış sırası-korniş bloklarında, Batı *Stoa*'ya ait sütun tamburu ve *temenos* duvarının dışındaki (batısında) çok parçalı, kırık mimari bloklar ile burada bulunan eşik taşında gerçekleştirilmiştir³⁵. Ayrıca, *in-situ* yapı bölümlerinden Doğu *Stoa*'nın *stylobat* bloklarında birleştirme ve altarn *krepidoma*-sındaki kaymış basamak bloklarının yerleştirme ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır. 1960'lı yıllarda, tapınağın kuzey ve batı kenarında, kaidelerin oturacağı zemin, kaidelerin bir kısmı ile *krepidomada*, çimento, deniz kumu ve çakıl ile yapılmış beton uygulamalar, İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun, 10.09.2018 tarih ve 7965 sayılı Kurul Kararı ile kaldırılmıştır.

Kutsal Alan'daki çalışmaların dışında, *bouleuterion* ve tiyatroda mimari blokların türlerine göre tasnif edilmesi ve düzenlemesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, kentin batısındaki *nekropol* alanında (3. Derece Arkeolojik Sit Alanı) önceki yıllarda İzmir Müzesi uzmanları tarafından gerçekleştirilen Hiddenbay Tatil Köyü Şantiyesi Kurtarma Kazısı'nda ele geçirilen ve Teos kazı deposuna getirilen buluntulardan, M262 No.lu mezarda bulunmuş pişmiş toprak kaplara yönelik koruma-onarım uygulamaları devam etmiştir.

Kent içindeki çalışmalar dışında, Sığacık Kalesi'nde, İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıkları Bölge Kurulu'nun 30.03.2018 gün ve 7334 sayılı kararı ile sur duvarlarında tehlike arz eden yapı blokları için İzmir Müze Müdürlüğü, kazı başkanlığı ve Seferihisar Belediyesi denetiminde gerekli tedbirlerin alınmasının talep edilmesi üzerine, onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İç Kale'nin dokuzgen burcunun üst kısmındaki konsol bloklarının alt kısımları boşaldığı için blokların düşme tehlikesine karşı önlem olarak yapılan çalışmalarda, kireç taşı kesme taş bloklar kullanılarak boşluklar doldurulmuştur. Orijinal yapı malzemesi ile uyumlu 7 adet dikdörtgen kesme kireçtaşı blok kuru duvar şeklinde örülmüş, duvarın arka kısmı ise tuğla kırığı ve kireç ile hazırlanan harçla doldurulmuştur.

Mimari koruma, onarım ve düzenleme çalışmalarının yanı sıra Teos 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde yer alan ve İzmir Arkeoloji Müzesi uz-

³⁵ Kırık parçaları bulunan mimari bloklara ait parçalara yönelik uygulamalarda, yapışacak yüzeyler işaretlenip mekanik temizlik ve provaları yapıldıktan sonra, epoksi reçine bazlı yapıştırıcı Araldite AY103, sertleştiricisi Hardener HY956 (1/5 oranında) ve yeteri kadar sylothex ile yoğunlaştırılan yapıştırma harcı kullanılmıştır. Birleştirilme işlemlerinin hiçbirinde paslanmaz krom-çelik çubuk ya da dübel kullanılmamıştır. Ayrıca hem bu sene hem de daha önceki senelerde birleştirilen blokların gerekli görülenlerinde, birleşim yüzeylerine derz uygulaması yapılmıştır (1 ölçek kum, 3 ölçek gri mermer tozu ve 1,5 ölçek kireç).

manlarınca gerçekleştirilen Hiddenbay Tatil Köyü Şantiyesi Kurtarma Kazısı'nda ele geçirilen ve Teos kazı deposuna getirilen buluntularla ilgili çalışmalar da 2018 yılında devam edilmiştir. Bu kapsamda, M262 isimli mezarda çok parçalı olarak ele geçirilen pişmiş toprak kaplardan 1 adet *urnenin* parçaları birleştirilerek büyük oranda tamamlanmıştır. Aynı mezarda ele geçen diğer kapların birleşme yüzeyleri büyük oranda belirlenmiş ve bu yüzeyler mekanik olarak temizlenmiştir.

EPİGRAFİK ARAŞTIRMALAR

Mustafa ADAK³⁶

2018 yılında çoğu Dionysos Tapınağı Kutsal Alanı kazıları esnasında ele geçen 51 adet epigrafik belge üzerinde çalışılmıştır³⁷. Yazıtların çoğu kutsal alanın batısındaki açmalarda ele geçirilmiş olup büyük ölçüde parça halinde ve istinasız küçük fragman halinde ele geçirilmiş olması; tür ve içeriklerini anlamayı zorlaştırmaktadır. Tanımlayabildiğimiz yeni buluntular arasında şu yazıtlar yer almaktadır:

- Hermes adında bir imparator azatlısının renkli mermer (*Africano*) üzerinde yer alan adağı;
- Marcellus'un isminin geçtiği bir heykel kaidesi;
- İmparator onurlandırması içeren başka bir heykel kaidesi;
- Augustus ve Livia kültü ile ilgili daha önce bulunmuş resmî belgeye ait üçüncü parça;
- Kentte yazmanlık (*grammateus*) yapmış Alfius'a ait iki yazıt parçası;
- Olasılıkla Abdera yazıtına ait iki küçük parça (birisinde kredi sözcüğü geçiyor);
- Hellenistik Döneme ait bir kral mektubunun son kısmı;
- Dionysos Kutsal Alanı'nda ele geçirilen iki yazıtlı seramik parçasından bir kiremit üzerinde Dion(ysos) isimli damga; bir *amphora* kulbu üzerinde ise Sodamos ismi yer almaktadır.

Ayrıca kazı deposuna getirilen iki yeni çevre buluntusu üzerinde çalışılmıştır. Bunlar Zois'e ait bir mezar steli ve heykel kaidesine ait bir parçadır³⁸.

³⁶ Prof. Dr. Mustafa Adak, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Kampüs - 07058 Antalya; e-posta: madak@akdeniz.edu.tr

³⁷ Söz konusu çalışmalara Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Tolga Uzun katılmıştır.

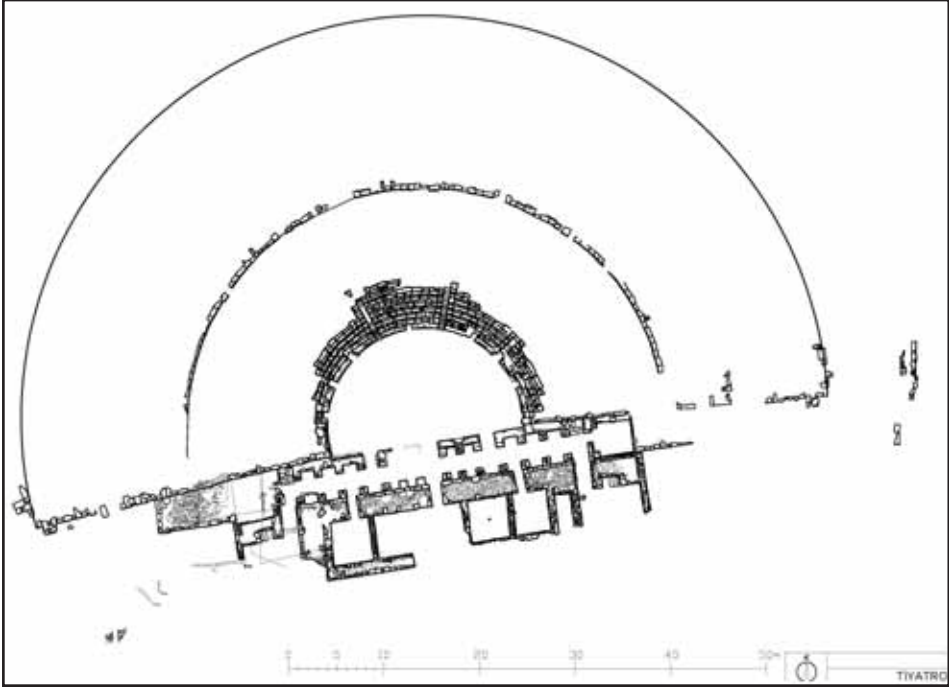
³⁸ Bu belgeleme çalışmalarının yanı sıra önceki yıllarda bulunan yaklaşık 200 adet yazıt parçası kazı deposunda yeni kurulan çelik dolaba buluntu yerlerine göre yerleştirilmiş ve yazıtlar üzerinde yeni okumalar yapılmıştır.

Harita 1: Teos Antik Kenti jeofizik haritası, 2018 (C. Hübner).

Plan 1: Dionysos Kutsal Alanı (*in-situ* planı, 2018).

Plan 2: Tiyatro (*in-situ* planı, 2018).

Resim 1: Dionysos Altarı, 2018.

Resim 2: Dionysos Altarı, üst yapı anastylosis denemesi.

Resim 3: Dionysos Altarı, güney krepidoma.

Resim 4-5: Dionysos Tapınağı'nın ön cephesine ait friz bloğu.

Resim 6: Dionysos Kutsal Alanı, doğudan görünüş.

Resim 7: Doğu Stoa (DS2 Açması kazı sırasında).

Resim 8: Doğu Stoa (DS1 ve DS2 açmaları, kazı sonrası, kuzeydoğudan görünüş).

Resim 9: Dionysos Kutsal Alanı, güneybatı köşe (kazı sırasında).

Resim 10: Dionysos Tapınağı kuzey *krepidoma* önü (DT7 ve DT8 açmaları).

Resim 11: Tiyatro hava fotoğrafı (kazı sonrası, 2018).

Resim 12: Tiyatro, doğu *analemna* (DA1 Açıması).